

A TRIÁLIS SZAKKÉPZÉS FELÉ?

AZ UTÓBBI MÁSFÉL ÉVBEN A KORMÁNYZATI szándékok közt gyakran felmerül a szakképzés hazai rendszerének átalakítása. Törvény még nincs, rendre csak szándékok fogalmazódnak meg, de e szándékok közt a duális szakképzés igénye hangsúlyosan jelenik meg. Kétségtelen, hogy a duális szakképzés, vagyis a gyakorlati ismeretek üzemi körülmények közötti elsajátítása melletti párhuzamos iskolai elméleti képzés jó néhány európai országban nagyon sikeresen működik. Az elsősorban a német nyelvterületen kialakult képzési forma jól szolgálja a gazdaság igényeit, s ily módon a végzettek számára is megkönnyíti az elhelyezkedést. A hazai szakképzés ilyen irányban történő elmozdítása kapcsán (az esetleges bevezetése előtt!) három alapvető kérdést érdemes megvizsgálni:

- 1) A duális képzés működése miként változott az utóbbi években, a sikeres modell milyen irányban modult, mozdul el?
- 2) Bevezethető-e hasonló modell az ilyen jellegű gyökerekkel nem, vagy alig rendelkező oktatási rendszerekben?
- 3) Léteznek-e hasonlóan sikeres alternatív modellek?

A kérdések megválaszolása részletes, sok képzési modell vizsgálatán alapuló kutatást feltételez. E cikk keretei között a német és a svájci szakképzés tapasztalatai alapján elsősorban az első kérdés megválaszolásához igyekezünk hozzájárulni, de az előbbieket – a keleti tartományok helyzete kapcsán – a második kérdéshez is nyújtunk adalékot.

A duális szakképzés helye

Szakképzés alatt hagyományosan a középfokú szakképzést értjük, a duális képzés is alapvetően ezen a szinten alakult ki, az oktatási expanzió alapvetően érintette ezt a területet. Évtizedekkel korábban ez a folyamat a középfokú képzés általánosává válását jelentette, így mind többen kerülhettek be ebbe a képzésbe is, az utóbbi évtizedek azonban már a harmadfokú képzés expanziójáról, s az ehhez vezető útról szólnak. Ez értelemszerűen visszafogta az ennél alacsonyabb végzettséget biztosító középfokú – egyes országokban duális rendszerben működő – szakképzést.

Az európai országok egymástól eltérő módon igyekeztek erre a helyzetre válasszani. Az országok egy része szélesre tárta az általános képzést nyújtó felső középfokú iskoláinak kapuit (ISCED 3A), tanulók tömegeit hozzásegítve a felsőfokú továbbtanuláshoz, anélkül, hogy szakmai végzettséget biztosítana számukra. Más országokban ugyanezt egy új – talán szakközépiszkolai típusú képzésnek nevezhető – program révén oldották meg, megtartva a gimnáziumok elit jellegét, melléhe-

lyezve kevésbé elméletigényes, de széles körű továbbtanulásra jogosító, ugyanakkor csak minimális szakmai ismeretet biztosító programokat. Az előbbi megoldás általában a hagyományos szakmai képző programok nagyobb súlyával párosul, a másik inkább ezek visszaszorulását eredményezte, de az egyes országok gyakorlata jelentősen eltér. Ma már a hagyományos szakképző programok (ISCED 3C) is levetkőzték zsákutcás jellegüket – különböző továbbtanulási lehetőségek segítik hozzá az eredetileg a szakképzésben tanuló ambiciózusabb tanulókat a felsőfokú tanulmányok eléréséhez, de ennek időtartama lényegesen hosszabb, mint a szakmatanulást háttérbe szorító középiskolai út. A másik megoldás viszont a szakmához jutás idejét tolja ki a középiskolai irányt választó, de a felsőfokot nem elvégzők esetében.

A kétféle képzési rendszer (s ezek elágazásai) azt jelzik, hogy nem egyértelmű, melyik megoldás a sikeresebb. Nem független ez a „tévúton járók” arányától, s attól sem, hogy a kínált, s elsődlegesen igénybe vett program mennyire erőteljesen szocializál a saját képzési kimenetének megfelelően, s milyen mértékben képes az alternatív utat is megnyitni a tanulók egy része számára. Ugyancsak befolyásolja az értékelést a pályaválasztást kísérő társadalmi folyamatok hatása, vagyis a szelekciós folyamatok erőssége, s ennek a pályaválasztásra gyakorolt visszahatása, amikor is egyes képzési utak népszerűségét már nem annyira az annak révén elérhető végzettség munkaerő-piaci helyzete, mint inkább a tanulók és családjuk társadalmi helyzete határozza meg.

A hagyományosan duális rendszerű képzést folytató európai országok nem egységesek a középfokú képzési rendszer szerkezetét illetően, a duális képzés súlyának változása ugyanakkor nem független oktatási rendszerüktől. Azokban az országokban, ahol a középfokú szakképzés visszaszorult (Németország), értelemszerűen visszaszorult a duális rendszerű képzés is, míg ott, ahol a szakképzés továbbra is jelentős súlyt képvisel a képzési rendszeren belül (Svájc), ott a duális képzés súlya továbbra is jelentős, ott pedig, ahol már korábban lezajlott ez a folyamat, de a duális képzési rendszer nem csak a perifériára szorult rétegeket éri el (Ausztria), ott stabilizálódnak az arányok. De e dimenzió, vagyis a képzési struktúra mentén sem lehet feltétlenül következtetni a folyamatra, annyiféle országspecifikus vonás befolyásolhatja.

A duális képzés súlyáról a nemzetközi statisztikák alapján nehéz képet rajzolni, az ezekben megjelenő indikátorok részben a képzés tartalmi jellemzőire, részben – az ISCED rendszerre épülve – a képzés kimeneteire vonatkoznak. Az előbbi kategóriáiban megjelenik ugyan az elméleti és a gyakorlati képzés párhuzamossága (*combined school and work-based*),¹ de nem jelennek pontosan meg a képzés körülményeinek jellemzői.² Éppen ezért az adatok értelmezése csak háttér információk birtokában lehetséges, s az 1. táblában közölt adatok is csak hozzávetőlegesen jelenítik meg a duális képzésben ténylegesen résztvevők arányát.

A duális képzés arányának változása csak a folyamatok felszíni leírására alkalmas: csak sejteti, hogy a háttérben milyen folyamatok történnek. A tanulók ösz-

1 *Education at a Glance, 2010.*

2 Így például a hazai szakiskolai évfolyamok teljes egészében ebbe a kategóriába esnek, holott munkahelyi környezetben gyakorlatozó tanulók az ide járóknak csak mintegy felét teszi ki.

szetétele, előképzettségük, későbbi munkaerő-piaci helyzetük, a képzések területi szerkezete, a finanszírozás rendszere, az új iparágak, illetve az új ismeretek megjelenése a képzésben mind-mind jellemzői a képzés egészének. A következőkben a képzés sajátosságait, helyzetének legfontosabb elemeit nézzük meg a táblázatban szereplő négy, jellemzően duális képzést folytató ország közül kettőben: a képzés őshazájának tekinthető Németországban, és az ilyen képzést legmagasabb arányban folytató Svájcban.

1. táblázat: A felső középfokú képzésben tanulók megoszlása a képzési program jellege szerint a jellemzően duális képzést folytató országokban és Magyarországon, 2000, 2008 (%)

	1999			2008			A kombinált képzés részarányának változása 2000-2008
	Általános	Szakképzés előkészítő és szakképző	Ebből: kombinált iskolai és munkahe-lyi képzés	Általános	Szakképzés előkészítő és szakképző	Ebből: kombinált iskolai és munkahe-lyi képzés	
Ausztria	22,1	71,1	35,8	22,7	77,3	35,9	0,1
Dánia	46,7	53,3	52,5	52,7	47,3	46,5	-6,0
Németország	35,4	64,6	48,7	46,8	53,2	45,3	-3,3
Svájc	34,6	65,4	56,8	34,5	65,5	60,1	3,3
Magyarország	34,5	65,5	11,0	75,5	24,5	14,3	3,3

Forrás: *Education at a Glance*, 2010.

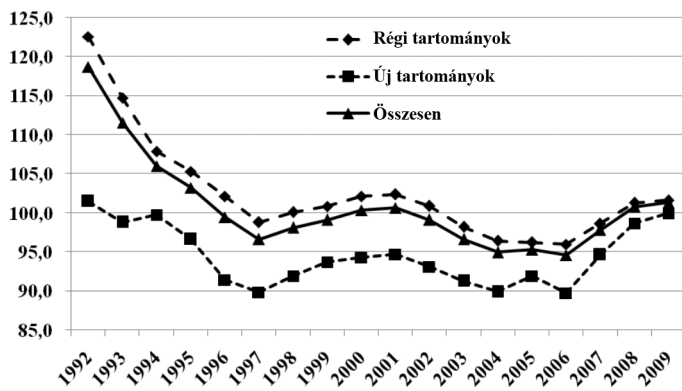
A duális képzés helyzete Németországban

A német felső középfok számos képzési programot kínál a tanulóknak, ezek pedig már a kilencvenes évek elejére együttesen háttérbe szorították a duális képzésben résztvevők arányát. A képzés mindezek ellenére akkor is, ma is magas presztízsű, s az alternatív képzési kínálat ellenére hangsúlyosan alakult ki a *szakképzés-középiskolai képzés-felsőoktatás* típusú képzési út. Olyannyira, hogy – nem kétségbe vonva a szakképzés fontosságát – komoly gazdaságossági problémát vetettek fel elsősorban a gazdaság képviselői: a képzési út sajátosságai miatt sokan csak húsz éves koruk után teljesítik a felsőfokra történő belépés követelményeit, s belépve a felsőfokra csak viszonylag későn jutnak diplomához (vagy maradnak ki onnan), ami egyrészt megdrágítja a képzést, másrészt lerövidül a végzettségek munkaerő-piaci hasznosulása. (*Berde & Morvay 2006.*) Különösen élesen vetődik fel ez a probléma a jövőre nézve: a születések száma csökkenőben van, a szakemberek ezzel összefüggésben komoly munkaerőhiányt jósolnak a következő évtizedre. Éppen emiatt nem csak a képzési szerkezet, a képzési utak hossza fontos, hanem az is, hogy mennyire hasznosan működik a rendszer: milyen mértékben, s milyen színvonalon bocsátja ki a szakembereket.

A duális képzéssel kapcsolatos nehézségek már a kilencvenes évek elején, vagyis már akkor is megfogalmazódtak, amikor országos szinten a képzőhelyek kínálata még bőséges volt, s a jelenleginél többen vettek részt a szakképzésben. Az okok nem annyira az oktatási rendszer sajátosságaira, a tanulók pályaválasztással kap-

csolatos döntéseire voltak visszavezethetők, mint inkább a gazdaság kínálta férőhelyekre, de kétségtelen, hogy a kereslet is csökkent, mert a tanulók a korábbihoz képest magasabb arányban keresték a továbbtanulási lehetőségeket biztosító képzési programokat (Szabó 1997).

1. ábra: A 100 gyakorlőhelyet kereső tanulóra jutó felkínált gyakorlőhelyek száma Németországban

Forrás: Datenreport, 2010.

Nehézséget egyrészt az új tartományok helyzete jelentett, ahol a képzési kínálat épp-hogy meghaladta a tanulói keresletet, másrészt a kereslet és a kínálat eltérő szakmaszerkezeti sajátosságai is már ekkor megjelentek. Ez utóbbi a nyugati tartományokat is érintette. A képzés ugyanis nem lehet független a gazdasági változásoktól, így a technikai, technológiai változásoknak, illetve szerkezeti módosulásnak meg kellene jelenni a képzési kínálatban. A képzést kínáló cégek, vállalkozások nem mindegyike volt a képzésre felkészülve. Erre a helyzetre kínáltak megoldást azok üzemi megoldások, amelyek a tanulók képzését közösen oldották meg: a legkülönbözőbb jogi és gyakorlati megoldások mellett a tanulók képzésének folyamatából egy-egy részt vállaltak, és/vagy közösen működtettek képző helyeket. (Vámos 2001.) Németország keleti felén, az ún. új tartományokban komoly állami segítséggel jöttek létre viszonylag nagy képzőközpontok, elejét véve a képzőhelyek globális hiányának.

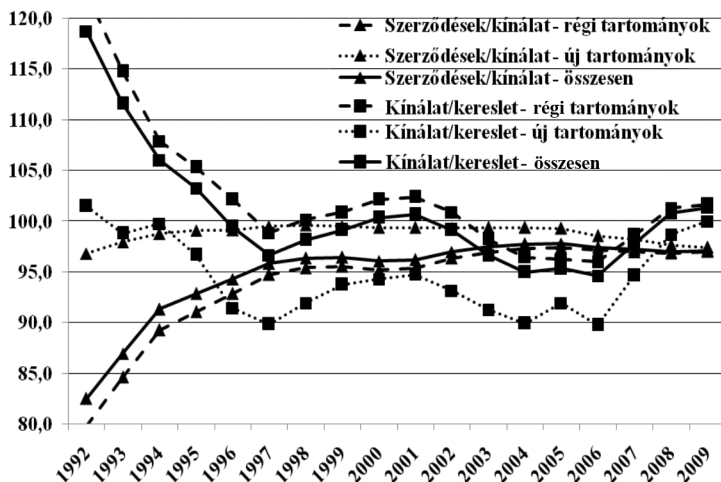
A fentiek ellenére is jelentősen csökkent a gyakorlőhelyek száma, s először a keleti tartományokban, majd a nyugatiakban is a tanulói kereslet alá esett. Az ezt követően meghozott intézkedések, például az Európai Szociális Alap által támogatott, a fiatal munkanélküliek megsegítését célzó ún. Sonderprogramm, valamint a tartományok által finanszírozott, „munkahely közeli” férőhelyek létesítése (Berufsbildungsbericht... 2000) hatására javult a helyzet, de a kedvező években is legfeljebb csak globális egyensúlyról beszélhetünk, ami mögött súlyos aránytalanságok húzódtak, s húzódnak meg. Olyan aránytalanságok, amelyek üzenetértékűek lehetnek számunkra is. Szó nincs arról, hogy a rendszer válságban lenne, de olyan problémákkal küzd, amelyek nem nevezhetők német specifikumnak.

Alapvetően továbbra is a kereslet-kínálat térbeni és szakmaszerkezeti eltéréseiről van szó, de ezek nem egyszerűen illeszkedési problémák. A keleti tartományok képzőhely-szűkössége a sok-sok támogatás, és az ennek hatására kimutatható átmeneti javulás ellenére megmaradt, ami mögött részben a gyengébb gazdaságot kell keresnünk, amely bizonytalanabb lábakon áll, tökeszegényebb, mint a nyugati tartományokban. E gazdaság munkahelyet is keveset kínál, így a munkaerő képzésében is kevésbé motivált. E mellett fokozottabban érinti egy országos probléma is: az újonnan alakult és az újonnan az országba települt (multinacionális) cégeknek kisebb a hajlandósága a képzésben való részvételre. Az új tartományokban pedig a cégek újnak tekinthetők, hiszen a kilencvenes évek eleji privatizáció során új tulajdonossal, új alapokon kezdtek el működni. Meg kell jegyeznünk, hogy a régi tartományok kilencvenes évek eleji férőhelytöbblete sem teljesen természetes folyamat következménye: a nyolcvanas évek demográfiai hullámhegye sok állami támogatással létrejött képzőhelyet jelentett, ezek ürültek ki valamelyest a következő évtizedre.

A kereslet-kínálat szakmaszerkezeti eltéréseit a szakemberek nem a tanulói kereslet torzulására, vagyis a munkaerőpiactól elrugaszkodott szempontjaira vezetik vissza, hanem sokkal inkább a kínálat hiányára. E kínálat nem független a gazdaság fent leírt változásától, vagyis az új vállalkozások megjelenésétől, de hasonlóan kevés a férőhely az újonnan megjelent, újonnan definiált szakmák területén is.

A kereslet és a kínálat strukturális eltérése kihat a kínált férőhelyek feltöltöttségére is: a viszonylag alacsony kínálat mellett sem sikerül minden férőhelyre tanulót találni. Az ilyen férőhelyek aránya országos szinten a kilencvenes évek második felétől 4% körül stabilizálódott. Az ezredforduló közeli időszak magasabb képzési kínálatra sem befolyásolta komolyabban, ami arra utal, hogy az akkor meghozott intézkedések célt értek, a képzőhelyek valós tanulói igényeket elégítették ki.

2. ábra: A duális képzés gyakorlóhelyi kínálatára és a képzés iránti tanulói keresletre Németországban

Forrás: Datenreport, 2010.

A munkaadói képzési szándékok visszaesését tükrözi, hogy az elméletileg meglévő kapacitások egy része nincs kihasználva, azt a cégek meg sem hirdetik. Az ország nyugati felén található Baden-Württembergben például a cégek 60%-ának van engedélye a képzésre, de csak 50%-uk él valóban ezzel a lehetőséggel (*Lehmann 2007*). Mindemelllett a férőhelykínálat fenntartását a gazdasági válság körülményei között sikernek értékeli a kormányzat. (*Berufsbildungsbericht ...*, 2010.)

A képzési helyek hiánya miatt a tanulni szándékozók egy része egyfajta várólistára kerül, vagyis olyan átmeneti képzésbe, amelyből előbb-utóbb átléphetnek a szakképzésbe. Egyebek mellett ennek is köszönhető, hogy a szakmatanulás kezdetének ideje jelentősen megemelkedett az utóbbi években.

Bár a képzéssel kapcsolatos problémák közvetlenül a szűk férőhelykínálatra vezethetők vissza, azokban szerepet játszik középfokú oktatás iránti igény szerkezetének módosulása is. A magasabb végzettséget, gyorsabb továbbtanulást biztosító képzéseket többen választják, emiatt a szakképzésbe kerülő tanulók gyengébb felkészültségűek, kevésbé motiváltak. Jelentős részben migránsok, vagy azok leszármazottai. (A külföldi állampolgárok viszont alulreprezentáltak, vagyis a még gyökeret nem vert külföldiek ide sem jutnak el.) A tanulók közül éppen ezért sokan nem képesek megállni helyüket a képzésben, s lemorzsolódnak. A lemorzsolódás mértéke 20% körüli (*Datenreport 2010*), ami a szakképzés adott finanszírozási rendszerében komoly veszteséget jelent a gyakorlóléhelyet kínáló cégeknek. A gyakorlati képzést ugyanis – leszámítva a tartományi és állami támogatásokat, amelyek a képzési kínálat bővítését célozzák, de egyáltalán nem általánosak – a cégek maguk fizetik. Költségeik két módon térülhetnek meg: a tanulók, elsősorban tanulási időszakuk utolsó éveinek termelő munkája révén, illetve későbbi munkavállalásuk hozadéka-ként. A lemorzsolódó tanuló viszont sem ezt, sem azt nem hozza. Sokak szerint ez veti vissza a cégek képzési hajlandóságát, emiatt gyakran nem hirdetik meg a fel szabaduló helyeket (*Lehmann 2007*).

A képzési kínálatot bővítő, a gyakorlati képzést, vagy – leginkább – annak egy részét átvállaló üzemközi gyakorlóléhelyek nem tudtak teret nyerni. Néhány kivételtől eltekintve inkább csak a kézműves szakmákra jellemző, vagyis ott, ahol a kis, specializált cégek nem képesek oktatni a szakma teljes vertikumát. Emiatt a duális képzésben résztvevőknek csak mintegy tíz százalékát teszik ki az ilyen képzőhelyen (is) gyakorlatozók aránya.

A képzési kínálattal kapcsolatos nehézségek miatt elsősorban baloldali politikusok szorgalmazták a finanszírozási rendszer megváltoztatását, s a szakképzés valamilyen központi alapból történő finanszírozását, de ez elsősorban a cégek ellenállásán megbukott. Ők ugyanis egyrészt az állami beavatkozástól féltik a rendszert, másrészt attól, hogy a képzésekbe egy ilyen finanszírozás esetén más, a teherviselésben most már résztvevő cégek is beleszólhatnak. Ezért inkább vállalják az egyenlőtlen teherviselést azok cégek, amelyek a terhek nagy részét jelenleg vállalják. A tanulóképzést ugyanis nem csupán pénzkérdésnek tekintik, hanem versenyképességük megőrzésének egyik feltételét is ebben látják. A képző cégek ugyanis mind a tanu-

lók felvétele kérdésében, mind a tanítás tartalmának részletkérdéseiben szabadon dönthetnek, ami befolyással van a végzettek szakmai kvalitására.

A svájci rendszer

A svájci szakképzési rendszer a némethez hasonló alapokra épül: a középfokú szakképzést a duális rendszer uralja. A szakmai (alap)képzésnek két ága közül lehet választani: kétéves tanulás után lehet a szakmai végzettséget biztosító ún. *Berufsmaturität* megszerezni, illetve három vagy négyéves tanulást követően a *Fähigkeitserzeugnis* megszerzésére nyílik lehetőség. Az utóbbi továbblépést jelent a szakirányú továbbtanulás felé, az előbbi megszerzése esetén ehhez további tanulmányok szükségesek a szakmai alapképzésen belül. A 3–4 éves képzésbe integrált, vagy ezt követő kiegészítő képzés után szakmai érettségit *Berufsmaturität* lehet tenni, amely szakfőiskolai (*Fachhochschule*) továbbtanulást, s – bizonyos feltételek mellett akár – egyetemi tanulmányokat is lehetővé tesz. A kilencvenes évek közepén bevezetett szakmai érettségi a szakképzésben tanulók 12%-át éri el, s évről évre – igaz, nagyon kis mértékben –, de fokozatosan emelkedik az arány, különösen a szakmai alapképzést követő kiegészítő képzésben résztvevők számának emelkedése miatt. Elterjedését sokan sikertörténetnek írják le, mert úgy értékelik, hogy sikerült ennek lehetőségével sok tehetséges tanulót továbbra is megnyerni a szakképzés számára. Elsősorban a műszaki és a kereskedelmi területen tanulók élnek ezzel a lehetőséggel, ami egyben jelzi azt is, hogy a szakmákra érkező tanulók között jelentős képességbeli és vagy motivációs különbségek vannak. (*Bildungsbericht Schweiz 2006.*)

A svájci rendszer nem csak a továbblépési lehetőségeket építette ki teljes körűen, lehetővé téve mindenki számára a legkülönbözőbb végzettség megszerzésének esélyét, ezáltal perspektívát nyújtva a sok más országban háttérbe szorított/szorult szakképzésben tanulók számára, hanem nagyon erősen koncentrált a szakmai végzettség biztosítására, vagyis a lemorzsolódás megelőzésére is. Ennek érdekében a szakmai alapképzés előtt különböző hídprogramok igénybevitelére van lehetőség. Ennek is köszönhető, hogy a lemorzsolódás a felsőközépfokon tanulók egészére vetítve csak 10% körüli. Az ezredfordulót követő évek néhány százalékos ingadozása az évtized második felében csökkent, azóta csak néhány tizedszázalék-pontnyi mozgás tapasztalható.

A duális képzés alapvetően a cégeknél, kisebb részben pedig szakiskolában történik. Ezt kiegészíthetik az ún. üzemi kurzusok (*Überbetriebliche Kurse*), amelyek bizonyos, máshol nem biztosítható alapkészségeket sajátítatnak el. Helyszínük sok esetben valamilyen ágazati tanulóközpont (*Lernzentrum*). A klasszikus duális képzés mellett kis részben iskolai szakképzés is működik. Ennek aránya a francia és az olasz kantonokban 20–30% közötti, a német kantonokban viszont a tanulók alig több mint egy tizedét érinti (*Berufsbildung ... 2011*). A francia kantonok németektől eltérő képzési kereslete-kínálata sok tekintetben tetten érhető, s ez utal a külső kulturális hatásokra. (*Tomasz 2008.*)

A német rendszerrel ellentétben (Lehmann 2007) a svájci rendszer komoly hasznot hoz a gazdaságnak. Számokra lefordítva: 2004-ben a 4,7 M. franknyi ráfordítás mellett a megtermelt érték 5,2 M. frank volt (Berufsbildung ... 2011). Minden bizonnyal ez is szerepet játszik abban, hogy a helyben érzékelt problémák ellenére a duális képzésben résztvevők aránya bővült az legutóbbi évtizedben. Igaz, ebben szerepet játszott az érintett korosztályok létszámának kismértékű csökkenése is, ami miatt a képzési kínálat szintén kismértékű visszaesése nem okozott gondot.

A szakemberek számára a svájci képzési rendszer működésének főbb jellemzői nem megkérdőjelezhetők, ugyanakkor látják a gyenge pontjait is. Az egyik ilyen pont, hogy a képzési kínálat erősen konjunktúrafüggő (Bildungsbericht Schweiz 2006). A svájci oktatási rendszert bemutató jelentés adatai is azt jelzik, hogy a képzési kínálat a rövid távú gazdasági hatásokat ugyan nem tükrözi, de hosszabb távon a GDP növekedése erősen hat rá. (Swiss Education Report 2010.) Ez egyben a rendszer sebezhetőségét is jelzi: mivel az általános képzés súlya felsőközépfokon alacsony, a tanulók képzési programok közötti mozgatása nem könnyű. Mindez jelenleg a csökkenő létszámú korosztályok miatt inkább csak elméleti probléma.

A képzési kínálat területileg kiegyenlített. Problémát jelent azonban itt is, akár csak Németországban, az új cégek alacsony képzési hajlandósága. Ugyanakkor egyes szakemberek ezt természetesnek veszik, mivel az új cégek jelentős része öt éven belül amúgy is tönkremegy. (Bildungsbericht Schweiz 2006.)

A gondok más tekintetben is hasonlítanak a németországiakhoz, bár minden jel arra mutat – de ezt megítélni nem könnyű, mert nincs egyértelmű mérce –, hogy a svájci rendszer problémái kisebb jelentőségűek. A minőség, a szelekció és az előképzettség kérdéskörét veti fel, hogy annak ellenére, hogy magas a presztízse, itt is a gyengébb képességűek választják a szakképzést. Emiatt nem könnyű a mind magasabb munkaadói igényeket kielégíteni. A kereslet-kínálat szerkezete itt sem fedti tökéletesen egymást, a kínálatot egészen kismértékben meghaladó kereslet ellenére vannak betöltetlen tanulói helyek. S a gazdaság intenzív és felelősségteljes szerepvállalása ellenére sem tud mindenki elhelyezkedni a végzettségével. A képzési kínálat – legalábbis bizonyos területeken – szűk, a képzési költségek egyes szakterületeken magasak. Sok specializáltan működő cég nem képes átfogó képzést nyújtani. A vállalkozók ugyanakkor a végzettek hiányosságaira panaszkodnak.

Mindezek ellenére a képzési rendszer sikerességére több statisztikai adat és felmérés is utal. Így például az, hogy az ezredfordulót követően lassanként visszaszorult a szakmát elhagyók aránya, vagy hogy – egy felmérés szerint – a cégek képviselői alapvetően elégedettek a rendszerrel. (Schweri et al 2003; Berufsbildung 2011.) Svájci szakemberek megítélése szerint, szakképzési rendszerük sikeressége jelentős részben abban rejlik, hogy a képzéssel kapcsolatos legfontosabb döntéseket – a keretszabályozást leszámítva – a szociális partnerek hozzák (Swiss Education Report 2010).

Időnként felmerül a kérdés, hogy nem kellene-e a duális képzést a képzési rendszerbe jobban integrálni. E szándék tartalma nem teljesen világos a kívülálló számára, de svájci kódrendszerben ez nagyjából azt jelenti, hogy a képzés tartalmát (s

feltételezhetően a helyszínét is) a közismereti képzés irányába kellene valamelyest eltolni. Az ilyen irányú változások egyelőre váratnak magukra. Sokkal inkább jellemző a zsákutcás képzések mind teljesebb feloldása, ami ugyan hosszabb képzési utat jelent sokak számára, de a szakképzési rendszer működőképességét nem veszélyezteti.

A rendszer működőképességén sokak szerint javított a 2004-es szakképzési reform. Legfontosabb előrelépés a korábbi szétszabdalt rendszer szövetségi szintű egységesítése terén történt. Először sikerült országosan egységes szakmajegyzéket is összeállítani a törvény keretén belül. A törvény ezen túl a képzési utakat bővítette, növelve ezzel a rendszer áteresztőképességét, bővítve a szakképzésből való továbblépési lehetőségeket. Új, felsőfokú szakokat nevezett meg, anélkül, hogy azokat a főiskolák hatókörébe utalta volna. Bővítette a helyi szervezetek, intézmények felelősségét a rendszer működtetésében, s átszabta a finanszírozás rendszerét is. Ebben alapvető újdonságot jelentett a szakképzési alapok rendszerének létrehozása. Minden vállalkozásnak kötelező egy bizonyos összeget az ágazati vagy területi alapon működő alapok valamelyikébe befizetni. Ezzel a teherviselést igazságosabbá tették, a szakképzés számára pedig pótlólagos bevételt teremtettek, ami a képzési feltételek javulásához vezetett. (*Swiss Education Report 2010.*)

Triális képzés?

A duális képzés – különösen Svájcban – sikeres képzési modellnek számít, de nincs olyan sikeres rendszer, amelyben ne fogalmazódna meg az előrelépés igénye. Svájc túl van egy reformon, Németország nem tervez ilyet, ehelyett sok-sok apró lépéssel igyekszik a képzés feltételeit javítani. Elsősorban a képzési kínálatot igyekszik bővíteni, másrészt a szakképzés népszerűségét növelni. Mindez egy sor intézkedést követel meg, melyeket itt nem érdemes ismertetni. E helyett az egyelőre még csak elvétve használt megközelítéssel foglalkozunk, amely egy lehetséges új irányt vázol fel.

A triális képzés fogalmával mind a svájci, mind a német (mind az osztrák) szakirodalomban találkozhatunk. A fogalom nem teljesen kiforrott, de arra utal, hogy a duális képzés két pillére mellett felmerül egy harmadik igénye is. Nem a szakképzés teljes újjászervezésében, hanem a kiegészítésében gondolkozik ez a megközelítés. A képzés iskolai és üzemi elemét alapvetően változatlanul hagyná, ezt egészítené ki egy olyan pedagógiai tartalmakat is biztosító elemmel, amely azokat a készségeket biztosítaná a tanulók számára, amelyeket sem az oktatási rendszer nem képes (mert ahhoz e készségek túlságosan szakmafüggők), sem a cégek nem tudnak biztosítani (mert nincs megfelelő szakemberük ehhez, illetve az üzemi körülmények erre nem alkalmasak).

Hogy mik ezek a készségek, abban nem egységesek a törekvések. Svájcban inkább intézményközpontú a megközelítés, s a már működő üzemenkénti tevékenységet sorolják időnként ide, s inkább egyes szakterületek közös szakmai elvárásainak kielégítése a cél. Ilyen intézmények (Überbetriebliches Ausbildungszentrum – ÜBA) Németországban is működnek, de ott inkább a funkcionális megközelítés vetődött

fel: elsősorban olyan készségek fejlesztését célozzák meg (például ezen intézmények keretei között), amelyek nem csak egyéni, illetve vállalkozói problémákat oldanak meg, hanem olyanokat, amelyek a rendszer sikeres működéséhez strukturálisan is hozzájárulnak. Egy figyelemre méltó – bár csak egy politikai előterjesztés révén előtérbe került – tanulmány nem csak a magas németországi lemorzsolódáson igyekszik segíteni azzal, hogy az üzemi gyakorlat egy része helyett a szociális kompetenciák gazdasági szervezetek által fenntartott intézményen belüli fejlesztését szorgalmazza, hanem azzal is számol, hogy az üzemi gyakorlat rovására megvalósuló harmadik pillér az üzemi gyakorlóléhelyek részleges felszabadulásához is hozzájárul. Ennek révén a gyakorlóléhelyekre újabb diákok is bejuthatnak, így ez a megoldás segíthet a néhány éven belül várható szakmunkáshiány leküzdésén is. Hogy ennek költségei mekkorák lennének, azt a javaslat politikai töltete miatt nem lehet reálisan felmérni, de mindenképpen megtakarítást jelenthet a jelenleg gyakorlóléhelyre váró tanulók oktatására fordított összeg.

Hogy a triális képzés gondolata mennyire terjed el, s milyen tartalommal, ma még nem látható. Az viszont igen, hogy a duális képzés korábbi rendszere még azokban az országokban sem tartható fenn korábbi formájában, amelyekben nagy hagyománya van. A gyengébb képességű tanulók felzárkóztatására, hiányosságaik pótlására mindenképp szükség van, de sem ezt a feladatot, sem a kisebb üzemek tevékenységén túlmutató, de a munkaerő-piaci érvényesüléshez szükséges tudás, illetve készségek biztosítását nem tudja minden, képzésre vállalkozó üzem felvállalni. Felvállalhatnák ezt ugyan a képző iskolák, de ez a duális rendszerben fel sem merül: ez olyan feladat, amelyet nem engednek ki a kezükből.

A hazai duális képzés bevezetésének újbóli kísérlete kapcsán felvetődik, hogy ha le is küzdjük azokat a nehézségeket, amelyekkel Németország keleti tartományai még a rendszerváltás után húsz évvel is küzdenek, képesek lesznek-e az erre vállalkozó cégek minden képzéssel kapcsolatos feladatot ellátni. S ha nem, akkor ezt a feladatot az iskolák kapják meg, vagy a gazdasági szervezetek által fenntartott képző központok? Esetleg más intézmények? Akár a német, akár a svájci mintát tekintjük, kisebb-nagyobb problémáik ellenére jól működnek, de a duális képzés hagyományai ehhez feltétlenül hozzájárulnak. Mind a szándékok, mind a tárgyi feltételek tekintetében fontosak az előzmények. Az instabil gazdasági szereplők, a képzést a magas költségek, és/vagy az alacsony bevételt eredményező tanulói munka miatt gazdaságtalannak ítélt cégek a két említett országban is nehezen kapcsolhatók be a képzésbe. Vajon nálunk hogy tudják majd legyőzni ezeket a nehézségeket a vállalkozásaink? A sok feltett (s nem feltett) kérdés célja nem az elbizonytalanítás, hanem a folyamatok végiggondolásának, esetleg fokozatos bevezetésének igénye annak érdekében, hogy a hazai szakképzés fel tudjon zárkózni a legsikeresebb országok szakképzéséhez.

GYÖRGYI ZOLTÁN

IRODALOM

- BERUFSBILDUNG (2011) Ein Schweizer Standort- und Wettbewerbsfaktor Studie bei multinationalen Unternehmen sowie Expertinnen und Experten in der Schweiz, in Deutschland und Grossbritannien. Bundesamt für Berufsbildung und Technologie BBT – Internationale Beziehungen.
- BERDE ÉVA & MORVAY ENDRE (2006) A bolognai folyamat és munkaerő-piaci kihatása három országban. In: GYÖRGYI ZOLTÁN (ed) *Diplomával a munkaerőpiacon*. Felsőoktatási Kutatóintézet.
- BERUFSBILDUNG IN DER SCHWEIZ 2011. Bundesamt für Berufsbildung und Technologie BBT.
- BERUFSBILDUNGSBERICHT 2000. Bundesministerium für Bildung und Forschung.
- BERUFSBILDUNGSBERICHT 2010. Bundesministerium für Bildung und Forschung.
- BILDUNGSBERICHT SCHWEIZ 2006. Schweizerische Koordinationsstelle für Bildungsforschung w.
- DATENREPORT ZUM BERUFSBILDUNGSBERICHT 2010. Informationen und Analysen zur Entwicklung der beruflichen Bildung. Bundesinstitut für Berufsbildung, Bonn.
- EDUCATION AT A GLANCE 2010. OECD. www.oecd.org/edu/eag2010.
- LEHMANN, SIEGFRIED (2007) *Trial statt Dual, Bündnis '90*. Die Grünen.
- SCHWERI (et al) (2003) *Kosten und Nutzen der Lehrlingsausbildung aus der Sicht Schweizer Betriebe*. Rüegger.
- SWISS EDUCATION REPORT 2010. Swiss Coordination Centre for Research in Education.
- SZABÓ GÁBOR (1997) *A duális képzés rendszere és a projekt orientált képzés kapcsolata*. Kandó Kálmán Műszaki Főiskola.
- TOMASZ GÁBOR (2008) Svájc. In: FEHÉRVÁRI ANIKÓ (ed) *Szakképzés és lemorzsolódás*. Kutatás közben. 281. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- VÁAMOS DÓRA (2001) A szociális partnerek szerepe a német képzési rendszer fejlődésében (1985–2000). In: BENKE MAGDOLNA (ed) *A szociális partnerek szerepe a szakképzésben*. Nemzeti Szakképzési Intézet.